

Mikael Winninge

Tidsandan och synen på Bibeln i offentligheten

– Bibelkunskap, bibelvetenskap och inomkyrklig sekularisering

I föreliggande artikel analyserar Mikael Winninge den roll kunskap om Bibeln respektive insikter i bibelvetenskap kan ha i relation till sekulariseringen. Artikeln är uppdelad i två delar varav den första delen publiceras i detta nummer av Svensk Kyrkotidning och del 2 i nästkommande nummer.

I många diskurser ligger det nära till hands att uppfatta ”sekularisering” som ett negativt begrepp. Det är ett resultat av en fortlöpande process i samhället, som innebär en rörelse bort från och utanför de religiösa sammanhangen. När begreppet tillförs attributet ”inre” eller ”inomkyrklig” implicerar det i många betraktares ögon i stället att någonting främmande (och skadligt) har trängt sig igenom kristendomens skyddande murar av lära och religiös praxis. I några fall kan det också vara så att sekulära praktiker medvetet anammas, för att användas inom kyrkan. Mitt syfte i föreliggande artikel är att studera hur graden av kunskap om Bibeln och bibelvetenskapen kan vara en indikation på inomkyrklig sekularisering i olika avseenden. Denna ambition har påverkat valet av studieobjekt. Fokus ligger därför på den populärvetenskapliga debatten i tidningar och tidskrifter som är allmänt tillgängliga.

För att kunna hantera det delvis paradoxala begreppet ”inomkyrklig sekularisering”, föreslår jag den heuristiska definitionen ”att ansluta sig till värderingar och organisera sitt liv efter principer som är oavhängiga av religiösa normer och regler”. En sådan definition lämnar det öppet huruvida denna sekularisering sker genom tydliga och medvetna val eller genom en mer omedveten social

anpassning till samhället i stort. Båda möjligheterna ryms. Likaså finns det plats för såväl abstrakta som konkreta aspekter av sekularisering, såsom föreställningar och världsbild respek-

tive beteende och praxis. Min specifika infallsvinkel i denna artikel är att analysera den roll kunskap om Bibeln respektive insikter i bibelvetenskap kan ha i relation till sekulariseringen.

En väsentlig fråga är huruvida sekulariseringen har utgjort och utgör ett hot eller en möjlighet i sammanhanget. Upplysningen kom att bidra till bibelvetenskapens utveckling. Upplysningen kan också beskrivas som sekulariseringens moder. De vetenskapliga framstegen och utvecklingen i Västerlandet har viktiga rötter i upplysningen. Därför finns det också någonting grundläggande positivt i sekulariseringen. Avgörande är hur insikten om de vetenskapliga landvinningarna härbärgeras i kyrkans värld, vilket alltså är en aspekt av det som kan kallas ”inomkyrklig sekularisering”. Dessvärre är inte allt som sker i

samhället idag positivt. Vetenskapliga rön och metoder ifrågasätts, ofta på lösa grunder. ”Alternativa fakta” presenteras med sanningsanspråk. När sådana attityder och företeelser får

”En väsentlig fråga är huruvida sekulariseringen har utgjort och utgör ett hot eller en möjlighet i sammanhanget”

plats inom kyrkan, är det rimligt att tala om ett annat slags ”inomkyrklig sekularisering”. Det är verkligen ”inomkyrklig sekularisering”, eftersom tidsandans impulser i stor utsträckning kommer utifrån. Samtidigt finns det någonting väldigt grundläggande upplysningsfientligt i tidsandan, som påminner om vissa mörka perioder i kyrkans historia, då vetenskap och utveckling motarbetades.

Tre kombinationer av bristande insikt

Eftersom jag i min studie tar utgångspunkt i bristen på kunskaper och insikter om Bibeln och/eller bibelvetenskapen, vill jag inleda med en tentativ kategorisering av möjliga positioner:

- 1) En del har tagit till sig bibelvetenskapliga insikter, men saknar

bibelkunskap.

2) Andra kan sin bibel, men är i hög grad avskärmade från en grundläggande vetenskaplig hållning i livet.

3) Åter andra har varken någon djupare kunskap om bibel eller bibelvetenskap.

Kategori 1

Genom studier i teologi eller självstudier går det att förvärva kunskaper och insikter på det exegetiska eller bibelvetenskapliga området. Det behöver emellertid inte innebära förtrogenhet med Bibelns texter och kunskap om Bibelns innehåll. Delvis förklaras det av en situation idag där många präster kommer från sekulära hem och har blivit kristna som vuxna. Men det är inte heller givet att Bibeln används särskilt ofta i kristna sammanhang eller ens enskilt, vilket innebär att bibelkunskapen är svag.

Kategori 2

Den gemensamma nämnaren för denna andra kategori är att bibelkunskap finns, men det saknas ett vetenskapligt perspektiv. En del har använt Bibeln regelbundet under hela sitt liv, andra har (kanske senare i livet) satsat på att läsa den i sträck, för att få grepp om dess innehåll.

a) Många i denna kategori kan betecknas som ickesekulariserade. Somliga har en grundläggande positiv inställning till teologi och bibelvetenskap, men har aldrig fördjupat sig i sådant. Andra har tvärtom en grundmurad aversion mot den vetenskapliga exegetiken. Ibland handlar det om fundamentalism. Bibeltolkningen tenderar då att bli väldigt dogmatisk.

b) En del personer med kunskap om Bibeln och dess innehåll kan betecknas som sekulariserade. Det kan endera bero på deras bakgrund eller på deras förhållningssätt till samhället och strömningar i tiden. Postmodernismens avarter kan sätta sin prägel på tänkandet, där varje sanning är subjektiv, medan vetenskap, logik och empiri betrak-

tas med skepsis. Det är heller inte ovanligt med så kallad privatreligiositet. Effekten kan bli att man tolkar Bibeln lite som man vill.

Kategori 3

Bland många kristna människor är kunskapen om Bibeln såväl som bibelvetenskapen bristfällig. Orsakerna till bristerna i bibelkunskap kan som sagt vara att Bibeln används ganska sällan, både av den enskilde och i den kristna gemenskapen. Det kan vara så att den enskilde bara hör Bibelns texter i samband med läsningarna i gudstjänsten. Att det också finns brister när det gäller kännedom och kunskap om bibelvetenskapliga rön och metoder är dock inte så märkligt. Det skulle endera förutsätta egna studier eller ett systematiskt arbete med undervisning och lärande i församlingar och andra kyrkliga sammanhang. Så länge det finns en grundläggande positiv inställning till bibelvetenskapen är det ett hanterbart problem att kunskapsnivån är låg. Det är orealistiskt att alla ska ha sådan kunskap i en specialiserad och fragmentiserad värld.

Det är naturligtvis fullt möjligt att skaffa sig goda kunskaper om Bibeln och dess innehåll och dessutom (genom studier) förvärva sig adekvata insikter om bibelvetenskapens landvinningar och aktuella forskningsrön. Icke desto mindre måste man nog konstatera att det är ganska sällsynt med kombinationen bibelkunskap i form av god förtrogenhet med Bibelns texter och grundläggande insikter i bibelvetenskapen. Frågan är vad detta innebär för tolkningen av Bibelns texter i kyrkliga sammanhang och hur det påverkar den viktiga reflektionen om bibelsyn och bibelteologi inom kristenheten.

Perspektiv på sekularisering

Ett ofta använt uttryck lyder: "Det var bättre förr!" I det här sammanhanget kan det vara befogat att ställa sig frågan om det verkligen var "bättre" förr. Det finns goda skäl att tro att kunskapen om Bibelns innehåll var bättre förr. Sverige var mer homogent. Kyrkan hade en given plats mitt

i byn. Och i skolan bedrevs kristendomsundervisning. Dessutom konfirmerades de allra flesta tonåringar. Men betydde detta att människor hade kännedom om den forskning som bedrevs inom exegetiken? Nej, det tillhörde i så fall undantagen. Mer sannolikt var det då att man kunde få höra apologetiska drapor från predikstolarna med kritik av den förment liberalteologiska forskningen inom akademien.

Kunskapsläget längre tillbaka i tiden har kanske ingen större relevans för den här studien. Det handlar i så fall om konflikten mellan upplysningstidens filosofer och de motsträviga kyrkliga auktoriteterna. Likväl kan det vara värt att påminna om att kunskaperna var begränsade hos allmänheten. Även om det förekom textutläggning på folkspråket under medeltiden, hölls mässan på latin. Kyrkobesökarna kunde i förekommande fall inspireras av medeltida kyrkmålningar som illustrationer av viktiga bibliska gestalter och händelser. När Bibeln så småningom blev tillgänglig på svenska efter reformationen var det ett stort steg för dem som kunde läsa. Att hela gudstjänsten hölls på folkspråket var också betydelsefullt. Husförhörens bidrog dessutom till att bibelkunskapen ökade. Ännu större betydelse fick förstås väckelserörelserna under 1800-talet. Men ingenting av detta ledde till den fördjupning som bibelvetenskapen hade att erbjuda.

Vetenskap, utbildning och innebörden av sekularisering

Kunskapen om Bibelns innehåll var mer utbredd förr, men när det gäller kännedom om bibelvetenskap är det tvärtom. Det betyder likväl varken att insikterna om exegetiska rön är särskilt djupa eller spridda hos allmänheten. I grundskolan får alla barn undervisning i religionskunskap, men det breda uppdraget innebär att kristendomen endast utgör en av alla religioner och livsåskådningar som ska behandlas. Då säger det sig självt att den tid som kan ägnas åt Bibeln är väldigt kort. Detta motsvaras

för övrigt av det minimala utrymme som finns för undervisning i bibelvetenskap på lärarutbildningen. Därför är det inte så konstigt att många lärare saknar redskap för en seriös undervisning om Bibeln. Om inte heller

Med sådan oiniterad undervisning i grundskolan, finns det en påtaglig risk för ökad sekularisering i form av avståndstagande från kristendomen – men på falska grunder. Många vuxna motiverar ju dessutom att de

gäller det att komma ihåg att frågeställningen nu exklusivt handlar om förmedlingen av bibelvetenskapens landvinningar i kyrkans sfär. Som jag nyss har definierat det, innebär inte sekularisering nödvändigtvis ett avståndstagande från kristendomen. Enligt min föreslagna definition handlar det om ”att ansluta sig till värderingar och organisera sitt liv efter principer som är oavhängiga av religiösa normer och regler”. Det kan man med fördel göra på olika områden i kristna sammanhang.¹ När det gäller den specifika frågan om bibelvetenskapen, vill jag hävda att ”inomkyrklig sekularisering” är någonting positivt, eftersom det innebär att människor blir upplysta.

”Kunskapen om Bibelns innehåll var mer utbredd förr, men när det gäller kännedom om bibelvetenskap är det tvärtom”

skolböckerna håller tillräckligt god kvalitet blir förutsättningarna ännu sämre.

Ett problem som många vittnar om är en alltför onyanserad behandling och tolkning av bibeltexter utan en tillhörande nödvändig reflektion om betydelsen av en texts genre. Personligen har jag vid några tillfällen varit med om att mina barn har kommit hem från skolan och kommenterat undervisningen i religionskunskap i anslutning till skapelseberättelserna. De har då fått ”lära sig” att Bibelns berättelser om skapelsen samt om Adam och Eva inte stämmer. Universum kom till genom ”Big bang” och människorna härstammar från aporna. ”Självklart”, har jag sagt vid samtliga tillfällen. Det finns ingen anledning att förneka evolutionen. Bibeln är ingen lärobok i naturvetenskap! Dessa texter är ”myter” och handlar om mänsklighetens existentiella villkor. Faktum är att det är häpnadsväckande att myters form och funktion inte tas i beaktande. Den uppenbart felaktiga behandlingen av begreppet ”myt” skapar inte bara förvirring, utan är direkt vilseledande, eftersom myten framställs som en motsats till vetenskaplig sanning. Visserligen är det så ordet används till vardags, men ”myt” är ett av de mest grundläggande begreppen i den religionshistoriska forskningen. Det borde lärarna i religionskunskap givetvis veta.

är ateister eller agnostiker genom att ställa tron på Gud och Bibeln i kontrast till naturvetenskapen. Det är inte förnufts seger. Det är en banal förenkling. Dessvärre förstärks sådana föreställningar empiriskt varje gång någon bokstavstroende förnekar evolutionen och förespråkar så kallad ”intelligent design”. Om fundamentalism är ett kriterium på att vara ickesekulariserad, är det då eftersträvansvärt? Nej, anser jag.

Om bibelvetenskapen tvärtom bidrar till sekulariseringen, är det något positivt? Ja, det skulle jag säga. Det handlar nämligen om hur man definierar begreppet sekularisering. Om, inomkyrklig sekularisering, som jag föreslog inledningsvis, innebär ”att ansluta sig till värderingar och organisera sitt liv efter principer som är oavhängiga av religiösa normer och regler”, kan man utan omsvep hävda att gängse bibelvetenskap och det vanliga exegetiska hantverket bygger på sekulära vetenskapliga premisser. På denna punkt finns det visserligen en del exegeter som inte skulle vara eniga med mig. Till de skiljelinjerna återkommer jag längre fram i artikeln. Men det är uppenbart att en majoritet av exegeterna inom akademien i Sverige utgår från ett historisk-kritiskt förhållningssätt, även om de inte har haft anledning att reflektera över det i termer av sekularisering. Hur ska man då i detta perspektiv se på ”inomkyrklig sekularisering”? Här

Postmodernismens avarter

Vi lever i en märklig tid, där det även i offentligheten är tillåtet att tycka vad som helst och dessutom betrakta tyckandet som likvärdigt med faktabaserad kunskap. Sanning har reducerats till ett subjektivt begrepp, men uppfattas ändå som viktigare än vetenskap, logik och empiri. I en mycket tänkvärd artikel på DN Debatt framhåller Bo Rothstein (professor i statsvetenskap) att kunskapsrelativism, identitetsysteri och politisk cynism driven av ekonomiskt tänkande har skapat en häxbrygd som verkar som gift i samhällskroppen.² Forskarsamhället verkar befinna sig i ett slags chocktillstånd efter att Donald Trump och hans administration motarbetar en politik som står på forskningens och upplysningens grund. I stället för att basera politiken på vetenskapligt grundade sanningar presenteras så kallade ”alternativa fakta” som utgångspunkt för politiska åtgärder. Rothstein påpekar i sin artikel att forskarsamhället är medskyldigt till vad som nu händer på den politiska scenen och i samhället i stort. Han nämner tre företeelser som har haft ganska stort utrymme inom olika forskningsområden under senare tid: (1) ”public choice”, (2) postmodernism och (3) identitetspolitik. Inom nationalekonomin och statsvetenskapen har många forskare

re utgått från det som kallas ”public choice”, nämligen att politiker och tjänstemän enbart vill gynna sig själva och inte har något intresse av att vara opartiska och sakliga. Trump är urtypen för detta slags politiker, som mest driver sina egna intressen. Även postmodernismen har bidragit till de osunda diskurserna i politik och offentlighet. Särskilt inom humaniora, men också inom samhällsvetenskaperna, har postmodernismen fått ett stort genomslag. Begrepp som kunskap och sanning relativiseras i ljuset av analyser av etablerade maktförhållanden. Absolut sanning finns inte, bara olika tolkningar och olika perspektiv. När Trump med flera hävdar att deras ställningstaganden bygger på ”alternativa fakta”, finns det en tydlig koppling till den ”vetenskapliga” postmodernismen. Den tredje företeelsen är forskningen om etniska och andra slags identiteter. Inom viss humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning har det hävdats att opartiskhet är en fiktion och att det mesta präglas av sådant som etnicitet, kön och sexuell läggning. De politiska konsekvenserna av sådana perspektiv kan bli förödande, som exempelvis när Trump hävdade att en federal domare av mexikanskt ursprung inte kunde vara opartisk mot honom.

När också tidningen *Universitetsläsaren* ägnar en längre artikel rubricerad ”Slaget om sanningen” med fokus på vetenskapens kritiska kraft, är det en tydlig indikation på omfattningen av problemet.³ ”Falska nyheter och faktaresistens har blivit brännande aktuella företeelser. De verkar kunna spela en avgörande roll för att tippa över folkliga opinioner i viktiga politiska frågor. I tider där sanningen sätts på prov är universitet och högskolor viktiga institutioner. De är samhällets kunskapsfabriker, där man tar fram ny kunskap, vårdar vedertaget vetande och granskar nya och äldre rön så att de verkligen är korrekta.”

Fokus på bibelsynsfrågor

Efter detta något bredare samhällsperspektiv på kunskapsrelati-

vism och identitetspolitik med mera avser jag att fokusera på hur postmodernismen har påverkat exegetiken idag. Jag har stött på många teologer som är av uppfattningen att postmodern bibeltolkning utgör en befrielse ifrån och ett alternativ till en historisk-kritisk grundsyn. Jag förnekar inte att en del metoder, som man skulle kunna klassificera som postmoderna, är användbara och kan komma med värdefulla bidrag till den samlade exegetiska forskningen. Tvärtom, här finns mycket att hämta. Det kan handla om poststrukturalism och dekonstruktion, om feministiska perspektiv och ideologikritik, om fokus på läsaren, studier av narratologi och retorik, postkoloniala perspektiv osv.⁴ Personligen förespråkar jag metodpluralism och använder många redskap i den exegetiska verktygslå-

dan. När forskare däremot vill ersätta det som ofta felaktigt kallas ”den historisk-kritiska metoden” (singularis) med vissa postmoderna metoder, finns det anledning att vara på sin vakt och noga identifiera bevel-segrunderna hos dessa forskare. För det första är det befängt att tala om den historisk-kritiska metoden, när det i själva verket rör sig om ett helt knippe av olika väl beprövade historiska metoder. Det rör sig om så vitt skilda metoder som textkritik, där de olika handskrifternas ålder, kvalitet och släktskap analyseras, källkritik, formhistoria, redaktionshistoria och studium av religionshistorisk bakgrund med mera.⁵ För det andra är det påfallande ofta som så kallade postmoderna metoder ger sken av aktualitet och vetenskapliga framsteg, när det i själva verket snarast är en förvändning för att slippa ta ställning i de för teologin besvärliga historiska frågorna.

Under det senaste decenniet har tidningen *Dagen* i några omgångar gett utrymme för en teologisk debatt om bibelsyn och metodanvändning inom exegetiken. Göran Lennartsson (pingstpredikant och teologie doktor) hävdade för några år sedan ”att den ideologiska grunden för den historisk-kritiska metoden är överspelad”.⁶ Detta citat är ett tydligt exempel på uppfattningen att den historisk-kritiska metoden (*nota bene singularis*) dels kan kategoriseras som en sammanhållen metod, och dels enkelt kan avfärdas som passé. Anledningen till avfärdandet är enligt Lennartsson att det historisk-kritiska tillvägagångssättet utesluter direkta ingripanden i historien från en transcendent värld.⁷ Han säger: ”Utgångspunkten för denna historieteori är att gudomliga under

”Utgångspunkten för denna historieteori är att gudomliga under inte sker.”

inte sker.” Lennartsson hänvisar till postmodern bibelforskning och perspektivstudier som ett *alternativ* i vår tid. Han menar att man kan ”läsa Bibeln utifrån sina egna förutsättningar, också ur akademisk synvinkel”. Sammanfattningsvis anser han att det är möjligt att bedriva bibelforskning med utgångspunkt i att Bibelns Gud tillhör verkligheten.

Detta sätt att uttrycka sig är nära besläktat med dagens tal om ”alternativa fakta” i politik och samhällsdebatt. Jag hävdar verkligen inte att Göran Lennartsson har några sympatier för Donald Trump, men det är valet av ordet *alternativ*, för att beskriva ett synsätt som ersätter en historisk-kritisk utgångspunkt, som intresserar mig. Är det rimligt att tolerera alternativa fakta i en teologisk diskurs, men ta avstånd från det i en politisk diskurs? Ett exempel på glidningen i en amerikansk kontext är talet om intelligent design som ett

alternativ till det naturvetenskapliga paradigmet om evolution. Där har kreationisternas teologi om skapelsen fått genomslag i vissa skolors utbildning i naturvetenskap. I det perspektivet blir till och med Donald Trumps ”alternativa fakta” begripliga, eftersom rågången mellan naturvetenskap och empiri, å ena sidan, och religion och åsikter, å den andra, inte alltid upprätthålls i den amerikanska samhällsdebatten.

Det är intressant att konstatera att den debatt om bibelsyn och metoder för bibelforskning som pågår särskilt bland evangelikala och pentekostala teologer i Sverige idag på flera sätt motsvaras av den debatt som pågick bland teologer i Svenska kyrkan i början av 1900-talet. Det är ett bevis på att det i längden inte går att komma undan de brännande historiska frågor som det kritiska tänkandet och ett vetenskapligt förhållningssätt väcker.

När Anders Robertsson (informationsansvarig Svenska Folkbibeln) i tidningen *Dagen* varnar för ”det akademiska tvivlets draksådd” och för ”den sekulära världsbilden” accentuerar han två områden som han uppfattar som problematiska (bibelsynen på de teologiska högskolorna och det sekulära perspektivet).⁸ Med en sådan utgångspunkt är inre sekularisering något som riskerar att uppstå när bibelvetenskapen får för mycket utrymme. En intressant fråga i sammanhanget är hur teologer med hemvist inom svensk frikyrklighet hanterar exegetikens landvinningar mot bakgrund av de olika samfundens lärotraditioner. Ett värdefullt exempel är den temadag om bibelsyn som arrangerades vid Örebro teologiska högskola i oktober 2012.⁹ Ett ämne som tog skruv under den aktuella temadagen var huruvida Jonaboken ska uppfattas som historia eller fiktion. Greger Andersson (lärare i Gamla testamentets exegetik, Örebro) argumenterade för att litterära markörer i texten tyder på att berättelsen om profeten Jona är fiktion och att man missförstår Jonabokens genre om den uppfattas som historia. Flera

av temadagens debattörer vände sig dock emot uppfattningen att Jona skulle vara en fiktiv gestalt. Exegeten Anders Gerdmar (Livets Ords teologiska seminarium) menade att det är problematiskt att se på Jona som fiktion, bland annat eftersom han är namngiven och händelsen platsbestämd. Den som tydligast argumenterade för att berättelsen om Jona är historisk var Svenska evangeliska alliansens generalsekreterare Stefan Gustavsson, som i många sammanhang har hävdad att Bibeln är felfri i allt.¹⁰ Inom den kristna fundamentalismen brukar Bibelns ”felfrihet” (på engelska *inerrancy*) ingå som en trosats. Med det menas normalt att Bibeln är utan fel i allt som den påstår – även beträffande historiska händelser och naturvetenskapliga fakta. Inom svensk frikyrklighet är det vanligare med läran om Bibelns ”ofelbarhet” (på engelska *infallibility*). Med det menas i allmänhet att Bibeln är osviklig när det gäller de centrala frågorna om frälsning, tro och det kristna livet. Bland evangelikala teologer, till skillnad från fundamentalister, finns det ett visst utrymme för att medge att Bibeln innehåller en del felaktigheter i historiskt och naturvetenskapligt avseende och att de människor som har skrivit Bibelns texter har påverkat innehållet. Här finns det dock anledning att påpeka att även en evangelikal bibelsyn i allmänhet uppfattas som mycket ”konservativ” av de flesta teologer. Föreställningen om Bibelns ofelbarhet är en premis som majoriteten av de akademiskt verkssamma exegeterna av vetenskapsteoretiska och metodologiska skäl inte är beredda att underkasta sig. Att detta sedan av vissa anakronistiskt och i apologetisk anda klassificeras som ”liberalteologi” kan helt enkelt uppfattas som ett utslag av att världsbilderna och synen på vetenskap skiljer sig markant.

MIKAEL WINNINGE

Docent i Nya testamentets exegetik

Noter

1) ”Inre sekularisering” eller ”inomkyrklig sekularisering” är begrepp som har florerat en tid. Det kan exempelvis handla om att man i sin organisationsstruktur efterliknar vanliga företag eller talar om ”Svenska kyrkan” som ett varumärke. Det kan också handla om att verksamhetens olika delar definieras som aktiviteter på samma sätt som idrottsföreningar och kulturföreningar bedriver verksamhet och aktiviteter. En grundfråga blir om kyrklig verksamhet i tillägg behöver definieras på annat sätt än profan verksamhet. Hur skulle sådana andliga parametrar kunna uttryckas? Även i en del profana sammanhang förekommer ju ideologiska dimensioner i olika verksamheter och aktiviteter.

2) Bo Rothstein, ”Så lade forskarsamhället grunden för Trumpismen”, *Dagens Nyheter* 2018-04-13.

3) Per-Olof Eliasson, ”Slaget om sanningen”, *Universitetsläraren* 7 (2018), s 23–29.

4) Se exempelvis Janice Capel Anderson & Stephen D. Moore, *Mark & Method: New Approaches in Biblical Studies* (2nd edition), Minneapolis, MN: Fortress Press, 2008.

5) Som ett exempel på en traditionell metodbok, se Odil Hannes Steck, *Old Testament Exegesis: A Guide to the Methodology* (2nd edition), Atlanta, GA: Scholars Press, 1998.

6) Göran Lennartsson, ”Överspelad metod för bibelkritik”, *Dagen* 2013-02-01, s 3.

7) Lennartsson bejakar historisk bibelforskning, men menar att sådan forskning måste ge ”utrymme för Gud”. I likhet med många evangelikala teologer vill han i stället plädera för ”den historisk-grammatiska metoden”. Se Mikael Tellbe, *Vad menar vi med att Bibeln är Guds ord?*, Örebro: Libris, 2015, s 56–59.

8) Anders Robertsson & Roger Gustavsson, ”Sekulär världsbild ger bibelsyn som sår tvivel”, *Dagen* 2012-10-04, s 14. Att kritiken handlar om den bibelsyn som förmedlas (av vissa lärare) vid Örebro teologiska högskola framgår tydligt av samma skribenters debattartikel ”Reflektioner omkring bibelsyn utifrån Mikael Tellbes bok *Vad menar vi med att Bibeln är Guds ord?*”. Se www.folkbibeln.se.

9) Håkan Arenius, ”Bibelkritik gör inte att man tappar tron”, *Dagen* 2012-10-30, s 6.

10) Arash Asadi, ”Bibeln ämne för temadag”, *Världen idag* 2012-10-29, s 8. Se också Stefan Gustavsson, ”Felfri bibel är allmänkristen tro”, *Dagen* 2012-02-01.

11) Se Josef Forsling, ”Är Bibeln felfri eller ofelbar?”, *Dagen* 2013-01-17, s 12–13.